

DIE NEGENDE GEBOD IN TAALGEBRUIK

R.P. Botha en M. Sinclair

1 Taalbesoedeling

Die strome van die natuur --- water, lug, lig --- word in 'n toenemende mate besoedel. Dit is algemene kennis. Minder algemeen, egter, is die besef dat "taalstrome" ook besoedel word, dat kommunikasiekanale geblokkeer word deur verbale rommel. 'n Spesiale biologiese wetenskap, naamlik ekologie, het as oogmerk die bestudering en ook die bestryding van die besoedeling van die natuur se strome.¹ Vir die bestudering en bestryding van die besoedeling van "taalstrome" moet 'n analoë wetenskap ontwikkel word: 'n taalekologie. Dit is die kern van die ekologiese perspektief op die normering van taalgebruik wat deur Dwight Bolinger uitgewerk word in sy *Language - the loaded weapon*.² Hieronder sal ons probeer om hierdie perspektief in meer besonderhede te belig.

Om mee te begin, moet Bolinger se idee van taalbesoedeling van nader beskou word. Ons doen dit aan die hand van die volgende sinne:³

- (1) We reduced the size because we didn't want to increase the price. [65]
- (2) Guns don't kill people, people kill people. [68]
- (3) My husband is employed as a sanitation engineer. [71]
- (4) Woman is intended for reproduction. [86]
- (5) These teams are experienced in surgical relocation activities. [131]

Die fabrikant wat (1) doelbewus gebruik om verbruikers onder die vals indruk te bring dat hulle nie meer as voorheen vir sy produkte hoef te betaal nie, maak hom skuldig aan taalbesoedeling. Dit doen ook (a) die organisasie wat met (2) mense wil laat glo dat vuurwapens nie juis gevaarliker as wapens soos knuppels en vuiste is nie; (b) die vrou wat met (3) dit het oor 'n eggenoot wat niks anders as 'n gewone vullisman is nie;

(c) die man wat met (4) voorgee dat die siening van vroue waaroor hy dit het die Skepper s'n is en nie sy eie onverdedigbare een is nie; en (d) die politikus of amptenaar wat met (5) nie reguit aan die publiek wil sê dat sy regering 'n hoogs geskoolde afdeling het met as taak die ontvoering van politieke teenstanders nie.⁴

Vanuit 'n taalekologiese perspektief is die sinne (1)-(5) een vir een talige afvalprodukte. Dié sinne besoedel die talige kommunikasiekanaal omdat die inhoud daarvan die werklikheid bereken anders voorstel as wat dit is. Taalbesoedeling, dan, vind plaas wanneer taal doelbewus misbruik word om mense te benadeel: hulle te mislei, hulle opsetlik te verwar, hulle denke en gevoelens skelm te manipuleer, hulle menswaardigheid aan te tas, hulle geestelike geweld aan te doen, hulle verhoudings met ander mense te versteur, en hulle letterlik te besteel. Taalbesoedeling kom dus voor wanneer taaluitings die taalekologiese norm (6) faal.

(6) Taaluitings mag nie opsetlik só gevorm en gebruik word dat ander mense deur die inhoud daarvan op 'n slinks manier mislei of benadeel word nie.

Taalekologie, as tak van die taalwetenskap, het volgens Bolinger 'n tweeledige taak.⁵ Enersyds moet dit vasstel wat die talige middele is wat algemeen gebruik word om mense te benadeel. Andersyds moet taalekologie stappe vir die bestryding van taalbesoedeling ontwikkel. Hieronder word om die onthawe van illustrasie 'n verteenwoordigende aantal van die eersgenoemde middele en die laasgenoemde stappe aan die orde gestel, uiteraard soos hulle deur Bolinger gesien word.⁶

2 Middele vir misleiding

Die talige middele wat volgens Bolinger algemeen gebruik word om ander opsetlik te benadeel of mislei kan in vier hoofteipes verdeel word:

- (i) leksikale middele,
- (ii) fonologiese middele,
- (iii) semantiese middele, en
- (iv) sintaktiese middele.

2.1 Leksikale middele

(a) Woorde wat unieke of pseudo-entiteite skep

"Reification" is vir Bolinger [59] die proses waardeur pseudo-entiteite geskep word deur name te gee aan dinge wat nie bestaan nie. Hierdie soort naamgewing verteenwoordig 'n eerste leksikale middel wat gebruik word vir die berekende misleiding van mense. Deur 'n naam aan 'n nie-bestaande ding te gee, word die indruk geskep dat daar wel iets in die werklikheid is waarna die naam verwys. Gewone taalgebruikers is immers geneig om te glo dat "agter" elke oënskynlik verwysende woord 'n ding is.

Deur die gebruik van die woord *hair-restorer* gee 'n adverteerder byvoorbeeld te kenne dat daar inderdaad 'n middel bestaan wat hare kan herstel. Tog is dit hoogs onwaarskynlik dat enige van die middels wat as *hair-restorers* bemark word, werklik hare kan herstel. Die woord *hair-restorer* skep dus 'n pseudo-entiteit. Die gebruik van die betrokke woord is duidelik misleidend, tot nadeel van diegene wat die betrokke "wonder"-middels aanskaaf [63].

Die manier waarop die woord *Platformate* deur die Shell Olie-maatskappy in die V.S.A. gebruik is, bied 'n voorbeeld van 'n ander soort misleidende naamgewing [65]. Die maatskappy het naamlik beweer dat Shell-petrol, danksy die bestanddeel "Platformate", beter brandstofverbruik lewer as enige mededingende petrol wat dit nie bevat nie. Hiermee het die maatskappy die indruk gewek dat "Platformate" 'n bestanddeel is wat aan Shell-petrol 'n unieke voordeel gee. Volgens Bolinger is dié indruk egter misleidend. "Platformate", of die generiese ekwivalent daarvan, was in feite 'n bestanddeel van feitlik al die mededingende maatskappye se petrol. Naamgewing, dan, kan misleidend wees nie slegs wanneer deur middel daarvan pseudo-entiteite geskep word nie, maar ook wanneer deur middel daarvan aan iets wat algemeen voorkom, die status van 'n unieke entiteit gegee word.

(b) Dubbelsinnige woorde

Die werkwoord *to earn* bied 'n illustrasie van 'n verdere leksikale middel wat gebruik kan word om 'n misleidende voorstelling van die werklikheid te gee. Bolinger [63] illustreer dié middel aan die hand van die volgende twee sinne:

- (7) a. I have earned my wage and I expect you to pay it.
b. The president of Continental Motors earns \$500,000 a year.

In (7a) word *to earn* gebruik in die primêre betekenis daarvan: "om as vergoeding werd te wees". In die geval van (7b) is dit nou egter nie duidelik in watter betekenis *to earn* gebruik word nie. Word *to earn* nog steeds in die bogenoemde primêre betekenis gebruik of dalk eerder in die sekondêre betekenis "kry" of "ontvang"? Deur die gebruik van die dubbelsinnige *to earn* kan mense nou op 'n bedekte manier onder die indruk gebring word dat die president van Continental Motors se jaarlikse arbeid 'n halfmiljoen dollar werd is. Die vraag of iemand se jaarlikse arbeid werklik soveel werd kan wees, is egter volgens Bolinger hoogs kontroversieel.

Die berekende gebruik van dubbelsinnige woorde en uitdrukkings is 'n leksikale middel waarvan die verbale besoedelaar algemeen gebruik maak.⁸ Só buit die taalbesoedelaar ook die dubbelsinnigheid van nie-gemodifiseerde meervoudsvorme in subjeksposisie uit. Die misbruik van hierdie tipe konstruksie word in 4.4 (g) hieronder met 'n voorbeeld toegelig.

(c) **Woorde met verskuilde proposisies**

Die volgende aanhaling uit 'n radio-advertensie bied 'n goeie illustrasie van hoe proposisies in woorde verskuil kan wees.

- (8) "Professor William Wood of the Columbia University School of Journalism would remind us that government regulation of gas at the well-head would lead to disaster." [122]

In die werkwoord *to remind* skuil daar, anders as in *to assert* of *to claim*, 'n bepaalde proposisie: dat dit waaraan die hoorder herinner word, 'n feit is. Die proposisie is "verskuil" in die sin dat dit nie eksplisiet uitgedruk word deur die betrokke sin nie. Die aangehaalde sin hierbo illustreer ook hoe woorde met verskuilde proposisies tot nadeel van ander gebruik kan word. Op die oog af gee die betrokke sin bloot die mening van 'n bepaalde persoon weer. Deur die gebruik van *remind* (in plaas van, byvoorbeeld, *assert* of *claim*), bied die spreker hierdie mening nou egter op 'n misleidende manier as 'n feit aan.

Die gebruik van die woord **female** in die sin in (9) illustreer ook mooi hoe 'n spreker deur die keuse van 'n spesifieke woord sy hoorders kan manipuleer om sekere verskuilde proposisies te aanvaar.

(9) Did you see that female try to cross the street ahead of me?
[78]

In **female**, soos dit in (9) gebruik word, skuil daar, volgens Bolinger, 'n hele reeks proposisies --- proposisies wat in die vorm van 'n sillogisme georden kan word.

(10) "Did you see that person...? Said person is a female. Females are (stupid, unreliable, troublesome, etc.). Therefore said person is stupid (unreliable, troublesome, etc.)." [78]

Deur die gebruik van **female** in (9) kan mense dus sover gebring word om onbewustelik ook die verskuilde proposisies in (10) te aanvaar. En juis omdat die betrokke proposisies verskuil is, nie as kontroleerbare bewerings aangebied word nie, is dit selfs vir 'n hoorder wat hulle raaksien moeilik om op hulle te reageer. Hy of sy sou vreemd aandoen deur op (9) te reageer met byvoorbeeld: "I disagree with you that females are stupid".

(d) Eufemismes

Eufemismes word deur Bolinger [73] behandel as 'n spesiale sub tipe van woorde waarin allerlei proposisies verskuil gaan. 'n Eufemisme is 'n woord wat die entiteit of saak wat daardeur benoem word, gunstiger voorstel as wat dit is. 'n Verskuilde proposisie waarin 'n oordeel van goedkeuring uitgedruk word, is dus met 'n eufemisme geassosieer. Hierdie verskuilde proposisie maak eufemismes tot een van die mees algemeen gebruikte leksikale middels vir die misleiding van mense.

Bolinger gee 'n hele aantal voorbeelde van eufemismes wat deur Amerikaanse militêre owerhede gebruik is en word om onaantreklike aspekte van die werklikheid gunstiger voor te stel as wat hulle is: **enhanced radiation warhead** in plaas van **neutron bomb** [75], **Department of Defence** in plaas van **Department of War** [75], **mission** in plaas van **bombing raid** [118], **casualties** of **fatalities** in plaas van **dead bodies** [118]. Die eufemistiese werking van

die eerste lid van elk van hierdie pare woorde het nie verdere kommentaar nodig nie.

Bolinger [116 e.v.] gee ook 'n verskeidenheid van eufemismes wat deur die reklamebedryf gebruik is en word om produkte beter, meer begeerlik voor te stel as wat hulle is. Deur die gebruik van **fun-size** vir **small** (met verwysing na 'n plak sjokolade, byvoorbeeld) probeer die adverteerder die koper onder die vals indruk bring dat hy iets anders, iets beter as bloot 'n klein plak sjokolade koop. Ook die gebruik van **crafted** --- met die implikasie dat 'n item op 'n deeglike, outydse manier (met die hand) gemaak is --- vir **manufactured** is daarop gemik om die koper te mislei oor die aard van 'n massavervaardigde produk.

Eufemismes vir die name van verskeie ambagte of werke word ook algemeen gebruik. So, byvoorbeeld, word **sanitation engineer** in plaas van **garbage collectors** --- vergelyk (3) hierbo --- gebruik om die onaantreklike werk van vullisman mooier voor te stel as wat dit is [73]. Die gebruik van **custodian** in plaas van **janitor**, en **mortician** of **funeral director** in plaas van **undertaker** is ook daarop gemik om inherent onaantreklike beroepe gunstiger voor te stel [73].

(e) **Disfemismes**

Disfemismes verteenwoordig vir Bolinger [73] 'n tweede spesiale sub tipe van woorde met verskuilde proposisies. 'n Disfemisme, in teenstelling tot 'n eufemisme, is 'n woord wat 'n ongunstige voorstelling gee van die entiteit of saak wat daardeur benoem word. Die verskuilde proposisie wat met 'n disfemisme geassosieer is druk dus 'n ongunstige of negatiewe oordeel uit.

Byname ("epithets") wat gebruik word om neerhalend na mense te verwys is vir Bolinger [73] tipiese voorbeelde van disfemismes. Byname soos **nigger**, **tart**, **retardo** tas die menswaardigheid van die individu aan wat deur hulle benoem word. Hitler se gebruik van die Duitse ekwivalent van die woord **creatures** vir Jode word deur Bolinger [119] bespreek as 'n interessante voorbeeld van die disfemistiese gebruik van 'n woord wat nie normaalweg as bynaam gebruik is nie. Deur die manier waarop dié woord in die Nazi-propaganda gebruik is, is mense sover gebring om ook die verskuilde proposisie --- naamlik, dat 'n kreatuur nie waarlik mens is nie --- te aanvaar. Deur die gebruik van dié woord is Jode verontmenslik en is die

Duitse publiek op 'n subtiële manier beïnvloed om genoeg te neem met die onmenslike gruwels wat die Jode aangedoen is.

Bolinger [120] sonder die politiek uit as 'n gebied wat van disfemismes wemel. In die kapitalistiese maatskappy van die V.S.A. word terme soos **radicals** en **outside agitators** gebruik om linkse nie-konformiste te benoem; in kommunistiese maatskappye word weer na andersdenkendes met die woorde **lackeys** en **running dogs** (of **imperialism**) verwys [120]. Duidelik disfemisties is ook die gebruik in die V.S.A. van die woord **henchman** in plaas van **associate** om 'n ondersteuner van 'n opposisieparty te benoem: saam met hom dra die eersgenoemde woord naamlik die verskuilde proposisie dat daar aan die individu waarna verwys word, iets boosaardigs kleef [119].

(f) **Berekende "taalflaters"**

'n Sesde leksikale middel wat gebruik word om ander te mislei of benadeel neem die vorm van berekende "taalflaters" aan: 'n woord wat nie 'n negatiewe konnotasie het nie, word doelbewus op só 'n manier gebruik dat die hoorder beïnvloed word om die woord verkeerd te verstaan en verkeerdelik 'n negatiewe afleiding te maak oor die ding of persoon waarop die woord betrekking het. Die volgende opmerkings wat in 'n verkiesingstryd vir die Amerikaanse Senaat deur George Smathers gemaak is, word deur Bolinger [121] ter illustrasie van hierdie misleidende leksikale middel gebruik:

(11) "Are you aware that Claude Pepper is known all over Washington as a shameless extrovert? Not only that, but this man is reliably reported to practice nepotism with his sister-in-law, and he has a sister who was once a thespian in wicked New York. Worst of all, it is an established fact that Mr. Pepper, before his marriage, practiced celibacy."
[121]

Met (11) sê George Smathers nie werklik slegte dinge van mnr. Pepper nie. Tog word die dinge wat hy van mnr. Pepper sê in die vorm van beskuldigings aangebied. Of, soos Bolinger [121] dit stel, die spreker is besig om mnr. Pepper van "rightdoings" te beskuldig. Die oogmerk van die spreker is duidelik om sy hoorders te verwar, sodat hulle tot 'n negatiewe oordeel oor mnr. Pepper sal kom. Deur byvoorbeeld **extrovert** met **shameless** te kwalifiseer, word die hoorder aangemoedig om mnr. Pepper se ekstrovertheid

in 'n negatiewe lig te sien --- as iets waaroor mnr. Pepper hom behoort te skaam, maar in feite nie skaam nie. Die gebruik van *thespian* in kombinasie met *wicked New York* suggereer dat mnr. Pepper se suster se "thespian"-status ook "wicked" is. Deur die sin waarin verwys word na mnr. Pepper se ongehuude staat te begin met *worst* of *all*, word die hoorder weer eens skelm aangepor om 'n verkeerde, negatiewe afleiding oor mnr. Pepper se karakter te maak.

2.2 Fonologiese meganismes

(a) Disfemistiese klanksimboliek

Daar is woorde wat deur klankassosiasie met ander woorde met 'n negatiewe konnotasie gebruik kan word om verskuilde negatiewe oordele oor te dra. Die eersgenoemde woorde funksioneer dan op 'n indirekte manier disfemisties. Bolinger [20, 21] gee die woord *moonies* --- wat na die volgelinge van Sun Myung Moon verwys --- as voorbeeld van 'n indirekte disfemisme. Hierdie woord se disfemistiese werking berus volgens Bolinger op die klanksimboliese assosiasie daarvan met woorde soos *loon*, *goon*, *coon*, *ghoul*, *fool*, *fluke*, *gook*, *spook*, *kook*, *moonstruct*, *to moon*, woorde wat almal 'n ongunstige betekeniselement het [20, 120]. Verder word die klanksimboliese *oo* voortgebring met wat Bolinger noem 'n "disparaging gesture of lip-protrusion" [20]. Die woord *nukes* --- soos dit gebruik word deur teenstanders van kernenergie --- kry sy disfemistiese krag via dieselfde klanksimboliese meganisme [120].

(b) Verstrooiende klanksimboliek

Bolinger laat sien dat klanksimboliek ook op 'n nie-disfemistiese manier gebruik kan word om die hoorder te manipuleer. Dit gebeur wanneer klanksimboliek doelbewus gebruik word om die hoorder se aandag weg te lei van die werklike inhoud van wat gesê word. 'n Voorbeeld hiervan is die gebruik van die werkwoord *to sunder* as 'n sinoniem vir *to sever*. Vanweë die ooreenkoms in klank met *thunder* en *blunder*, suggereer *to sunder* egter 'n meer radikale of geweldadige uitmekaarsny of -skeur as *to sever* [83].

Bolinger [122] betoog dat "the constant play of sound symbolism is the most effective diversion from logical language and critical attention".

Die gebruik van die Engelse suffiks -er in die volgende "jingle" bied 'n verdere illustrasie van hierdie verstrooiende gebruik van klanksimboliek.

(12) **Bounty the quicker picker-upper.** [122]

In **picker** en **upper** het -er dieselfde klankvorm as die vergelykende suffiks -er in **quicker**. Die herhaalde gebruik van -er versterk die indruk dat **Bounty** inderdaad "better" is. Die hoorder se aandag word egter só vasgevang deur die "jingle" dat hy nie opmerk dat in dié "jingle" geen basis vir die vergelyking gegee word nie. (12) is 'n voorbeeld van 'n vergelykende konstruksie sonder 'n vergelykende naamwoordelike frase. Hierdie tipe konstruksie word verder in 2.4 (d) hieronder bespreek.

(c) **Intonasie**

Intonasie is 'n ander fonologiese middel wat gebruik kan word om 'n boodskap op 'n misleidende manier oor te dra. Bolinger illustreer hierdie gebruik van intonasie aan die hand van 'n gesproke advertensie vir 'n patente medisyne [110]. In dié advertensie word onder meer gesê:

(13)

For oc^{casional} use... only as di^{rected}.

Met die intonasie wat in (13) gegee word, het die betrokke uiting oënskynlik die betekenis "Moenie bang wees om dit af en toe te gebruik nie; volg net die gebruiksaanwysing". Die ware beskerming wat die uitdrukking **For occasional use only as directed** aan gebruikers moet gee, verlang egter 'n ander intonasie as dié wat in feite in die advertensie gebruik word. Dié beskerming verlang naamlik die intonasie van (14).

(14)

ca use on
For oc sion al as di rec
ly, ted.

In die intonasiepatroon van (13) --- wat in feite in die advertensie gebruik word --- word occasional geïntoneer asof die woord inhoudelik niks belangriker is as wat, byvoorbeeld, casual in dieselfde konteks sou wees nie. Deurdat occasional fonologies nie die kontras kry wat nodig is om die betrokke frase as 'n waarskuwing te interpreteer nie, word die hoorder dus mislei, of ten minste verwar, oor hoe die medisyne gebruik behoort te word.

2.3 Semantiese meganismes

(a) Verletterliking

Volgens Bolinger [107] is verletterliking 'n semantiese middel wat algemeen gebruik word vir die omseiling van die waarheid. In verletterliking het ons bewerings wat voorgee om die werklikheid weer te gee soos dit is, maar wat skeef getrek word deur 'n woord met 'n dubbele betekenis of 'n konstruksie wat 'n verkeerde verbinding lê. As 'n middel vir misleiding word verletterliking volgens Bolinger algemeen gebruik deur regeringsinstansies om mense te mislei oor die ware aard van hulle oogmerke of aktiwiteite. Toe die Amerikaanse CIA byvoorbeeld daarvan beskuldig is dat dit joernaliste verbonde aan sekere publikasies betaal het vir dienste aan die CIA, het dié agentskap se direkteur reageer deur bewerings soos die volgende te maak:

(15) Geen verslaggewers van publikasie X werk vir die CIA nie.
[109]

Hierdie bewering was letterlik waar, maar het die feit verdoesel dat fotografe verbonde aan die betrokke publikasie betaal is om geheime opdragte vir die CIA uit te voer.

Bolinger [109] gee ook 'n tweede interessante CIA-voorbeeld. In 'n onderhoud is die direkteur van die CIA gevra: "Do we have to kill people or break bones?". Sy antwoord was:

(16) **The rules are very clear today that there will be no assassinations.**

to assassinate beteken om 'n vooraanstaande persoon te vermoor. Letterlik verstaan, mag die bewering in (16) waar gewees het. Dit sê egter niks oor wat die CIA nie-vooraanstaande mense aangedoen het nie, omseil daarmee die vraag, en hou die publiek in die duister oor die CIA se werklike doen en late.

(b) **Metaforiek**

Bolinger [141] betoog dat metaforiek die meganisme is in terme waarvan "the whole construct of language is built, in all its forms, rules, and applications". Hoofstukke 12 en 13 van *Language - the loaded weapon* handel oor hoe belangrik metaforiek is in taalgebruik en taalmisbruik.

Volgens Bolinger [149] is eufemistiese en disfemistiese metafore baie gewild "for they mask their partisan nature through connection with something that is NATURALLY good or bad". Die metafoor van *dirt* omvat byvoorbeeld 'n wye reeks van terme wat die hoorder kan oorreed om 'n bepaalde verdraaide beeld van die werklikheid te aanvaar sonder dat hy bewus word van die feit dat hy gemanipuleer word. Sonder om dit eksplisiet te sê, gee die sin in (17) byvoorbeeld te kenne dat die polisie "dirty" is.

(17) **We've got to clean up the police force in this city. [149]**

Die meeste sinonieme van *dirt* en *dirty* kan ook figuurlik gebruik word: *smut, filth, mire, soiled, spattered, tarnished* [150]. Dit maak hulle tot handige middels vir die bedekte oordrag van negatiewe oordele. Dit is algemeen bekend hoe die *dirt*-metafoor gebruik word om seks, of ten minste sekere aspekte daarvan, sleg voor te stel. Dink maar aan hoe 'n uitdrukking soos *a dirty old man* gebruik word vir die disfemistiese voorstelling van 'n bejaarde man wat nog nie sy geslagsdrang verloor het nie.

Teenoor die disfemistiese dirt-metafoor, stel Bolinger die eufemistiese clean-metafoor. Uitdrukkings soos **a clean bill of health, a spotless reputation, a pure friendship** illustreer hoe dié metafoor gebruik kan word om dinge of die eienskappe daarvan buitengewoon gunstig voor te stel.

(c) Jargon

Jargon kan só gebruik word dat dit die inhoud van mededelings vertroebel en daardeur mense verwar oor wat presies gesê word. Bolinger [127 e.v.] bespreek dan ook jargon uitvoerig as 'n talige meganisme wat algemeen gebruik word om mense te mislei of te benadeel.

Dikwels word jargon gebruik om die belangrikheid van die spreker, of die instansie wat hy verteenwoordig, op te pomp. So, byvoorbeeld, word **Department of Physical Education** deur die gebruik van jargon **Department of Human Performance**, en word **Bay Area Pollution Control District** die meer imponerende **Bay Area Air Quality Management District** [132]. Sin (18) --- wat slegs sê dat vyf-en-sewentig mense veilig weggekome het --- is ook gelaai met jargon om meer status of gesag te verleen aan die instansie --- polisie of brandweer --- wat dit gebruik.

(18) **At least seventy-five people evacuated safely from the premises. [127]**

Jargon kan ook gebruik word om ander te mislei oor die ware toedrag van sake. Dit is vir dié doel dat die Amerikaanse Weermag **advisors** in plaas van **troops, men were wasted** in plaas van **men were murdered**, en **termination with prejudice** in plaas van **assassination** gebruik het [132].

2.4 Sintaktiese meganismes

(a) Agentlose passiewe

In Engels kan in passiefsinne die frase wat die agent van die handeling benoem, weggelaat word. Vergelyk Bolinger [85] se:

(19) **The reports were handed in.**

Agentlose passiewe word dikwels gebruik om ander te mislei oor die ware identiteit van die agent, veral waar dit gaan om die aanbod van mededelings oor dinge wat moeilik verdedigbaar is. Sin (4) hierbo illustreer dié punt. Beskou ook die volgende sin.

(20) People should not try to live where they are not wanted.
[86]

Die verswygde agent in (20) is (by) people who don't want them. In hierdie geval word deur die verswyging van die agent 'n vooroordeel van 'n groepie mense aangebied asof dit 'n universele waarheid is.

Agentlose passiewe word doelbewus deur burokrate gebruik om hulle dae die stempel van gesag en nie-arbitrêrheid te gee. Beskou byvoorbeeld die volgende antwoord van 'n burokraat op 'n brief waarin oor iets gekla word.

(21) "Your approach was to write an intemperate letter....; such letters are appropriately disregarded." [86]

Die "disregarder" is die burokraat self. Deur die gebruik van die agentlose passief word egter gesuggereer dat daar 'n gesaghebbende "disregarder" bestaan.

(b) Implisiete passiewe

In 'n implisiete passief word, soos in 'n agentlose passief, geen agent genoem nie. In 'n implisiete passief ontbreek egter nog meer van die eienskappe waardeur 'n passiefvorm as sodanig herken kan word. Om dit te sien, kan die agentlose passief (22a) met die implisiete passief (22b) vergelyk word.

(22) a. He is one of the chosen.
b. He is one of the élite. [87]

In die geval van (22a) sou dit nog by die hoorder kon opkom om te vra wie diegene is wat gekies het. Hoewel élite beteken die "uitverkorenes, gekiesdes", suggereer (22b) die meerderwaardigheid van die betrokke individu sonder dat daar 'n aanduiding vir die hoorder is dat hy deur iemand tot hierdie status verhef of gekies is. 'n Implisiete passief skuif

die vraag na die identiteit van die agent dus nog verder op die agtergrond as 'n agentlose passief, en is 'n nog gevaarliker wapen in die mond van die verbale misleider.

Die manier waarop *respected* in 'n uitdrukking soos (23) gebruik word, weer die vraag na die identiteit van die agent op 'n analoë manier uit die hoorder se bewussynsveld.

(23)   **The respected President.... [122]**

respected is naamlik 'n implisiete passief wat die hoorder onbewustelik sover kan bring om die gerespekteerde status van die president te aanvaar sonder om homself af te vra deur wie die president nou eintlik gerespekteer word.

(c)   Ontbrekende indirekte objekte

In Engels is dit moontlik om 'n indirekte objek wat 'n "ervaarder"(*experiencer*) benoem, weg te laat in gevalle waar een veronderstel word. Werkwoorde en werkwoordelike frases soos *seem*, *appear*, *look*, *be surprising*, *be obvious*, *be amusing*, *stand to reason*, en *be convincing* bied die moontlikheid om die "ervaarder" te verswyg. (24b) kan sonder 'n indirekte objek gebruik word in die plek van (24a), waarin die indirekte objek to *us* wel aanwesig is.

- (24)   a.   **Mary seems unfriendly to us.**
          b.   **Mary seems unfriendly.   [88]**

Deur (24b) in plaas van (24a) te gebruik, kan 'n spreker sy hoorder skelm probeer oorreed om 'n sekere oordeel te aanvaar, sonder dat gesê word watter individu of individue vir die oordeel verantwoordelik is.

(d)   Verkorte vergelykende konstruksies

In 2.2(b) hierbo is daarop gewys dat die "jingle" in (12) misleidend is: hoewel daar beweer word dat *Bounty* in 'n bepaalde opsig beter is, word geen basis vir die vergelyking gegee nie. Daar word nie gesê in vergelyking waarmee *Bounty* "quicker" is nie. In die vergelykende konstruksie *Bounty* is

quicker than ... ontbreek naamlik 'n vergelykende naamwoordelike frase. Die advertensieslagspreuk in (25) illustreer dieselfde punt:

(25) **Queasies are Munchier, Crunchier, Fun-chier!** [122]

Hoe die weglaat van 'n vergelykende naamwoordelike frase opsetlik gebruik kan word om mense te mislei, word ook mooi geïllustreer deur die bewering van die Ford Motormaatkappy (V.S.A.) dat 'n sekere model, die Ford LTD, "700 per cent quieter" is. Dit sou redelik wees van die hoorder om aan te neem dat die betrokke model 700 persent stiller is as kompeterende modelle, of 700 persent stiller as ander modelle van dieselfde maatskappy. 'n Navraag van die Federal Trade Commission het egter aan die lig gebring dat die maatskappy maar net bedoel het dat die binnekant van die betrokke motor 700 persent stiller is as sy buitekant! [122]

(e) **Attributiewe adjektiewe**

Attributiewe adjektiewe kan gebruik word om proposisies te "versteek". Vergelyk byvoorbeeld (26a) met die gereduseerde (26b) waarin die attributiewe adjektief harmless voorkom.

(26) a. She told a lie and it was harmless.
b. She told a harmless lie. [88]

Die proposisie waarom dit gaan, is dat die leuen skadeloos was. 'n Hoorder sou veel minder geneig wees om dié proposisie in die implisiete vorm in (26b) te bevraagteken as in die eksplisiete vorm waarin dit in (26a) voorkom. Juis om hierdie rede word attributiewe adjektiewe algemeen deur adverteerders gebruik. Die advertensieslagspreuk in (27a) met die attributiewe adjektiewe delicious en light-as-a-feather sou ook sonder die attributiewe adjektiewe as (27b) gestel kon word.

(27) a. Delicious, light-as-a-feather Nimble bread.
b. Nimble bread is delicious and light as a feather. [124]

Terwyl (27b) egter geredelik aanleiding gee tot die vraag "Is Nimble bread delicious and light as a feahter?", ontlok (27a) nie dieselfde twyfel nie. Dit lê voor die hand waarom die adverteerder die vorm (27a) verkies.

(f) Oorgeneraliserende predikatief-konstruksies

Bolinger (88) laat sien hoe predikatief-konstruksies van die vorm "X is Y" gebruik kan word om te mislei, spesifiek om misleidende oorveralgemenings aanvaar te kry. Indien dit waar is dat John by een geleentheid in die verlede gesteel het, maak die spreker wat sin (28) gebruik hom aan die insmokkel van so 'n oorveralgemening skuldig.

(28) John is a thief. [88]

Uit die vorm van (28) sal die niksvermoedende hoorder aflei dat dit 'n praktyk van John is om te steel.⁹

(g) Nie-gemodifiseerde meervoudsvorme

Indien 'n nie-gemodifiseerde meervoudsvorm in Engels gebruik word as subjek, kan dit verwys òf na al die sake waarna deur die naamwoordelike frase benoem word òf na slegs 'n subklas van hierdie sake. Bolinger (108) illustreer dié punt met verwysing na (29) en (30). In die sin in (29) word na alle atlete verwys. Met (29) word naamlik beweer dat, indien jy 'n atleet is, jy aan spierooreising blootgestel is.

(29) Athletes are subject to muscular strain.

In (30) daarteenoor, word verwys slegs na dié atlete wat op 'n spesifieke tydstip op 'n spesifieke plek is.

(30) Athletes are running around the field.

Die moontlikheid om nie-gemodifiseerde meervoudsvorme op twee maniere te interpreteer, word nou uitgebuit in die advertensieslagspreuk in (31).

(31) Athletes Use Sayers Liniment. [108]

Die adverteerder wil graag hê die hoorder moet aflei dat alle atlete die produk gebruik. Tog sou (31) letterlik waar wees indien slegs twee atlete dit gebruik, 'n feit waarop die adverteerders kan terugval indien die bewering bevraagteken sou word.

(h) Volgorde van sintaktiese konstituentte

'n Spreker kan die volgorde van die konstituentte van 'n sin gebruik om op 'n bedekte manier uitdrukking te gee aan sy vooroordele. In (32) het die deel van die sin wat laaste staan die grootste inhoudelike gewig.

- (32) a. The Cubans have enough to eat but don't have political freedom.
b. The Puerto Ricans have political freedom but don't have enough to eat. [88]

In (32a) word die grootste gewig aan politieke vryheid toegeken, en in (32b) aan voedsel.

Koerantberigte oor verkeersbotsings kan ook deur die berekende ordening van sinskonstituentte op 'n implisiete manier "skuld" toewys. In 'n geval waar twee bewegende voertuie gebots het, is die botsing "wederkerig". Dit behoort dus geen verskil te maak na watter een van die twee voertuie eerste verwys word in 'n sin van die vorm *X collided with Y* nie. Tog is daar 'n verskil. Die voertuig wat deur die subjek benoem word, word naamlik vir die botsing verantwoordelik gehou. In (33a) is die suggestie dus dat die botsing die motor se skuld was, en in (33b) dat dit die fiets se skuld was.

- (33) a. Car collides with bike.
b. Bike collides with car. [123]

3 Taalekologiese verweer

Wat kan ons dan doen aan die besoedelde "taalstrome", die geblokkeerde kommunikasiekanale? Hoe kan ons ons verweer teen die misleiding, verwarring, manipulasie, agressie, en materiële uitbuiting van die taalbesoedelaar? Bolinger [182 e.v.] is van oordeel dat ons 'n verdedigingstrategie met twee onderdele moet gebruik. Die eerste onderdeel behels in sy woorde

"... knowing that there is no ultimate defense." [182]

Ons moet volgens Bolinger beseef dat ons elke dag die teikens van bewuste pogings tot misleiding is. En ons moet beseef dat

"Laws may be passed against it, but laws can be evaded, and the more explicit the laws, the more subtle the evasions". [182]

Ons moet daarmee rekening hou dat daar jaarliks reusagtige groot bedrae aan reklamekampanjes in die media bestee word, kampanjes wat daarop gemik is om ons ekonomies uit te buit, en sosiaal en polities te manipuleer.¹⁰

"Keeping one's head above water in this flood call for subtlety of detection to match the subtlety of deception."

Die eerste onderdeel van ons verdedigingstrategie teen die taalbesoedelaar is dus volgens Bolinger 'n passiewe: ons moet kennis dra van sy oogmerke, van die middels wat hy gebruik om ons verbaal by te kom, en van die maniere om in konkrete taalgebruikssituasies hierdie middels uit te ken. Maar

"... mere awareness that the channels of communication are clogged is no substitute for a sturdy effort to clear them. Awareness is passive defense at the receiving end. If what is being communicated is more noise than message, it is the transmitting end that needs attention. And this calls for challenging the self-interest of the forces that control one-way communication, the print and broadcast media" [183].

Die tweede onderdeel van ons verdedigingstrategie behels dus volgens Bolinger aksie: ons moet die media aandurf en daarop aandring dat die informasie wat hulle deur die kommunikasiëkanale na ons stuur in die vorm van toetsbare proposisies is. Bewerings moet as bewerings herkenbaar wees en vir juistheid gekontroleer kan word.

Volgens Bolinger [184: e.v.] kan hierdie eis van openlikheid en toetsbaarheid op verskeie maniere gekonkretiseer word:

(a) "First, messages must be clear. Here the shaman comes into his own, for clear language is palatable as well as understandable."¹¹ [184]

'n Duidelike, eerlike boodskap is vir Bolinger allesbehalwe 'n saai boodskap; humor, ironie, paradoks, ensovoorts kan in feite effektief bydra tot die duidelikheid van 'n boodskap.

- (b) "Second, the message must identify itself with what it says, not with who says it. We have no need for professional jargon as guarantee of the importance, authority, or authenticity of the source." [184]

Ook op hierdie punt is bedrewe sjamaans --- redakteurs en ander taalpraktisyns wat daaglik 'n stryd voer teen wartaal --- uitstekende gidse volgens Bolinger.

- (c) "Third, the message has to be free of snares --- to shun biases as much as possible, or, if it allows them, to contrive to cancel them out." [185]

Op hierdie punt gee Bolinger die taalwetenskaplike 'n beurt: dit is naamlik die taalwetenskaplike wat die meganismes van die talige valstrikke verstaan. Dit is hy wat begryp hoe die middele vir misleiding van par. 2 hierbo werk, en dit is hy wat gewone taalgebruikers daarvoor kan voorlig.

- (d) "Fourth, there must be no sanctuaries, no sacred precincts guarded by taboos or traditional courtesies from which the message cannot be sent because propositional probing is forbidden." [185]

Bolinger betoog dat die media, en by name televisie, alle aspekte van die werklikheid moet voorstel soos dit is en nie moet konsentreer slegs op wat vermaaklik, aangenaam, sussend, of goed vir die gemoedsrus is nie.

"With the best will in the world and the most careful choice of words, it is difficult enough to draw a picture of reality as it presents itself through our foggy vision in all its variety and instability, without having to surmount the barriers erected against the free flow of messages. There should be no off-limits to language. To speak only half the truth is to speak in half-truths" [186],

aldus Bolinger.

Onderliggend aan die stappe (a)-(d) is 'n voorveronderstelling wat Bolinger [186] as volg verwoord:

"...to make language serve the flow of messages as it should, we must be free to talk about language itself. We must build the fabled fire in the wooden stove and use language to expose language. Our courts, bureaus, businessses, and advertisers must be held accountable not only for what they do but for what they say and the way they say it. Language is no one's personal domain, and there should be no diffidence toward invading it, no

embarrassment at pointing out an abuse of the passive or an underlying structure of presuppositions or a semantic net that has been spread to catch some poor fish. It should be as natural to comment on the linguistic probity of public figures as to comment on their financial probity --- in both cases they are manipulating symbolic systems that are the property of everyone." [186]

Taalgebruik vir die doel van misleiding moet volgens Bolinger 'n saak van openbare ontsteltenis word, 'n kwessie waaroor gemoedere net so gaande raak as oor noodlottige verkeersongelukke, hartsiektes en dwelmverslawing.¹²

4 Slot

Die strekking van die bespreking hierbo van Bolinger se taalekologiese perspektief op normering was doelbewus oriënterend, nie-krities. Tot slot volg hieronder twee kanttekeninge by Bolinger se perspektief, kanttekeninge wat miskien nuttig mag wees vir diegene wat die hoogs prikkelende Language - the loaded weapon self ter hand gaan neem.

Ten eerste: 'n onderskeiding wat nie orals ewe duidelik deur Bolinger getref word nie, is dié tussen taal as 'n sisteem van eenhede en nie-preskriptiewe reëls enersyds en die gebruik van 'n taal in konkrete situasies andersyds. Hierdie minder duidelike aspek van Bolinger se siening bring mee dat hy plek-plek taal voorstel as 'n geheel van middels waarvan sommige uitsluitlik vir die doel van misleiding daar is. Hierdie voorstelling is nie juis nie. As sisteem van eenhede en nie-preskriptiewe reëls bied taal vir die gebruikers daarvan 'n reeks middele wat neutraal is, middele wat gemeet aan morele norme nóg goed nóg kwaad is. Taalgebruikers kan hierdie neutrale middele egter gebruik vir doeleindes wat gemeet aan sulke norme as goed, neutraal of kwaad beoordeel kan word. Dit beteken dat al Bolinger se middele vir misleiding van par. 2 hierbo ook gebruik kan word vir 'n doeleinde wat, vanuit die oogpunt van 'n morele norm, neutraal of goed kan wees. Uit die voorafgaande vloeï verder voort dat die uitdrukking "taalbesoedeling" misleidend mag wees: dit sou verkeerdelik kon suggereer dat dit die taal as sisteem is wat besoedel word. Wat besoedel word, egter, is die "kanaal" van taalgedrag.

Ten tweede: met die pasgenoemde punt hang ten nouste saam die feit dat die taalekologiese norm (6) nie 'n taalnorm is nie. Dit is nie 'n norm wat uit die aard van taal voortvloei nie. In die besonder, dit is nie 'n norm vir

die evaluering van grammatikale reëls as onderdele van die taalsisteem nie. En dit is ook nie 'n norm op grond waarvan bepaal kan word of taaluitings, as produkte van die gebruik van die taalsisteem, grammatikaal of ongrammatikaal is nie. Die taaluitings wat in par. 2 behandel is as taaluitings wat die norm (6) faal, is in feite almal taaluitings wat goed gevorm is in terme van die inherente taalnorm van grammatikaliteit. Die norm (6) is eerder 'n spesifieke geval van 'n heel algemene nie-talige, gedragsnorm: 'n mens moet eerlik wees. As morele norm, geld hierdie norm óók vir taalgedrag as 'n primêre vorm van gedrag. In hierdie opsig is (6) 'n tipiese norm vir taalgedrag: die oorgrote meerderheid van die norme vir taalgedrag en vir taaluitings (as produkte daarvan) is nie taalnorme nie. Die norme van "suiwerheid", "standaardheid", "historiese juistheid", "kommunikatiewe funksioneelheid", "logiesheid", "estetieseheid", "soepelheid", "gepastheid", ensovoorts is tipiese voorbeelde van norme wat nie uit die taalsisteem afgelei kan word nie, maar wat teruggevoer kan word tot algemene oorwegings wat op 'n wye verskeidenheid van gedragsvorme van toepassing is.¹³ Om te sê dat die taalekologiese norm (6) nie 'n taalnorm is nie, maar eerder die negende gebod in taalgedrag verteenwoordig, is allermens om dit as onbelangrik voor te stel. Die gewig wat hierdie norm as norm vir taalgedrag het, kan nouliks oorskakel word, want soos Bolinger tereg sê:

"Active control through language has become in our time the most devastating form of control, for it works at the source". [188-189]

NOTE

- ¹ Ekologie word deur Grote Winckler Prins (Deel 8, 1980:54) gedefinieer as "tak van wetenskap die de betrekkinge die organismes (micro-organismen, plante, diere, mense) onderhoude met hulle omgewing, bestudeer. Omgewing word hier in die ruimste zin geneem en omvat dus sowel die levende als die leweloze omgewing."
- ² Hieronder sal na hierdie boek kortweg as "LLW" verwys word.
- ³ Bladsye van LLW waarna verwys word, word hieronder tussen vierkantige hake, "[ ]", aangegee.
- ⁴ Die voorbeelde van (1)-(5) hierbo asook die meeste ander Engelse voorbeelde waarmee die uiteensetting toegelig word, het Afrikaanse ekwivalente wat ook die betrokke punte illustreer.
- ⁵ Die term word ook deur Haugen (1972:325) gebruik en word al in die werk van die Voegelins (1964, 1967) gevind. Haugen (1972:325) definieer "language ecology" as "... the study of interactions between any given language and its environment".
- ⁶ Ons sal die uiteensetting hieronder konsekwent met Bolinger se Engelse voorbeelde toelig omdat, soos uit LLW blyk, die kritiese bespreking van die onderhawige soort taaluitings tot regstaple aanleiding kan gee.
- ⁷ In LLW word *consciousness-expanding* [63], *vitamin* [64] en *air-superiority* [64] gegee as verdere voorbeelde van woorde wat pseudo-entiteite skep.
- ⁸ Onder Bolinger se verdere voorbeelde van hierdie soort dubbelsinnigheid is die werkwoord *to own*: "It relates to the adjective *own*, as in *She only claims what is her own, not what belongs to someone else*, where a genuine right is implied. But the verb is used in sentences like *They own half the state of Chihuahua*, which refers to asserting title yet trades on the other meaning". [88]
- ⁹ "If John steals once and we say *John is a thief*, we go beyond the fact that John was a thief *WHEN* he stole and carry his guilt forward in time. The simple 'X is Y' contains a world of overstatement." [88]
- ¹⁰ Net in die V.S.A. is in 1977 sewe-en-dertig biljoen dollar aan advertering bestee. [LLW:183] En in 1978 het Amerikaanse tabakmaatskappye byna ses miljoen dollar bestee aan 'n advertensiekampanje teen 'n voorstel om rook in openbare geboue in Kalifornië aan beperkings onderhewig te maak [183-184].
- ¹¹ Die sjamaan is die taaldokter wat sonder die nodige kennis van die funksionele, strukturele, diachrone, sosiale en ekologiese aspekte van menslike taal kitskure vir gebruikers se vermeende taalkwale voorskryf [LLW:1 e.v.].
- ¹² As "taalweerbareheidsprogramme" sou jeugweerbareheidsprogramme 'n betekenisvolle bydrae kon lewer tot die opvoeding van die Suid-Afrikaanse skoolgaande jeug.

- ¹³ Vergelyk (Hall 1968:39 e.v.) vir 'n oorsigtelike bespreking van hierdie norme.

BIBLIOGRAFIE

Bolinger, Dwight L. (1980) *Language - the loaded weapon*. London and New York: Longman.

Hall Jr., Robert A. (1968) *An essay on language*. Philadelphia and New York: Chilton Books.

Haugen, Einar (1972) *The ecology of language*. Stanford: Stanford University Press.

Hymes, Dell H. & William E. Bittle (eds.) (1967) *Studies in Southwestern Bllino linguistics*. The Hague: Mouton.